

ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ : โครงสร้าง เนื้อหา และบทบาทในสังคมไทย

นายอนุชา พิมศักดิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

MYTH OF THE FIVE BUDDHAS : STRUCTURE, CONTENT AND FUNCTION IN THAI SOCIETY

Mr. Anucha Pimsak

A Thesis Submitted in Partial fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

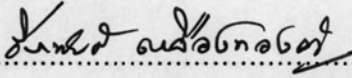
Copyright of Chulalongkorn University

500374

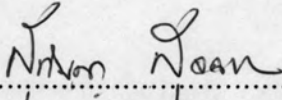
หัวข้อวิทยานิพนธ์
โดย
สาขาวิชา
อาจารย์ที่ปรึกษา

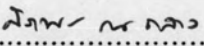
ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ : โครงสร้าง เนื้อหา และบทบาทในสังคมไทย
นายอนุชา พิมพ์ศักดิ์
ภาษาไทย
รองศาสตราจารย์ ดร. ศิราพร ณ ถลาง

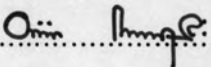
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

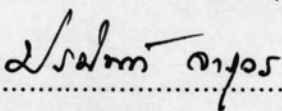

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุขฉายา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิราพร ณ ถลาง)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูวร)

อนุชา พิมพ์ศักดิ์ : ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ : โครงสร้าง เนื้อหา และบทบาทในสังคมไทย. (MYTH OF THE FIVE BUDDHAS : STRUCTURE, CONTENT AND FUNCTION IN THAI SOCIETY) อ. ที่ปรึกษา : รศ.ดร. ศิราพร ณ ถลาง, 160 หน้า.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ตำนานต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย และมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาอนุภาค แบบเรื่อง และโครงสร้างของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ รวมถึงวิเคราะห์บทบาทของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ที่มีในสังคมไทย ผู้วิจัยรวบรวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ได้ 33 ตำนาน จากภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ทั้ง 33 ตำนานสามารถจัดได้เป็น 3 แบบเรื่อง คือ แบบเรื่องกาเผือก กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคม พระกัสสปะ พระโคตมะ และพระศรีอาริยมตไตรย ที่มีมารดาคนเดียวกันคือแม่กาเผือก ก่อนที่จะมาจุติเป็นพระพุทธเจ้าในภทรกัป แบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ กล่าวถึงรายละเอียดประวัติของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ แยกตามพระนาม และแบบเรื่องกาเผือก-พระเจ้าห้าพระองค์ ที่เป็นการนำแบบเรื่องกาเผือกและแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์มากล่าวรวมกัน โดยแบบเรื่องกาเผือกมี 19 ตำนาน ส่วนแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ มี 10 ตำนาน และมี 4 ตำนานที่เป็นแบบเรื่องกาเผือก-พระเจ้าห้าพระองค์ ในระดับอนุภาค พบว่าในตำนานแต่ละตำนานมีรายละเอียดในอนุภาคที่แตกต่างกัน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ การคิดลอก และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ส่วนในระดับโครงสร้างพบว่าตำนานพระเจ้าห้าองค์มีการเรียงลำดับพฤติกรรมบนโครงสร้างหลักอันเดียวกันตามแต่ละแบบเรื่อง

บทบาทของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ในสังคมไทยพบว่ามี 4 ด้านใหญ่ ๆ คือ บทบาททางด้านประเพณีพิธีกรรม คือใช้ในการอธิบายที่มาของ ประเพณียี่เป็ง ประเพณีลอยกระทง ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีได้ประทับ และประเพณีทานตุง, บทบาททางด้านไสยศาสตร์ มีการใช้คาถาพระเจ้าห้าพระองค์เป็นคาถาสำคัญในการปลุกเสกและผูกเป็นคาถาอื่น ๆ หรือยันต์ต่าง ๆ รวมถึงมีอิทธิพลต่อการสร้างเครื่องรางของขลัง ทั้งพระเครื่อง ตะกรุด, บทบาททางด้านศิลปกรรมซึ่งพบว่าทั้งจิตรกรรมฝาผนัง พระพุทธรูป และสถาปัตยกรรมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันมีคติการสร้างเกี่ยวเนื่องกับตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ และบทบาททางการเมืองการปกครอง ในอดีตมีการอ้างตัวเป็นพระศรีอาริย์ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ

ภาควิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา ภาษาไทย ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
 ปีการศึกษา 2550

4780231522 : MAJOR THAI

KEY WORD: MYTH / THE FIVE BUDDHAS / THAI SOCIETY

ANUCHA PIMSAK : MYTH OF THE FIVE BUDDHAS : STRUCTURE, CONTENT AND FUNCTION IN THAI SOCIETY. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. SIRAPORN NA THALANG, Ph.D, 160 pp.

The purpose of this thesis is to collect versions of the myth of the five Buddhas in Thai society, to study motifs, tale types and the structure of the myth of the five Buddhas, and to analyze the role of the myth in Thai society. The researcher collected 33 versions from every region in Thailand.

The study reveals that all these versions of the myth can be classified into 3 tale types. First, which are of 19 versions, is called *the Albino Crow tale type*. This tale type explains the brotherly relationship between the five Buddhas : Kakusantho, Konakhamano, Kassapa, Khotama and Sriariyamettrai ; all have the same mother who is the albino crow. Second, which are of 10 versions, is called *the five Buddhas tale type*. This tale type explains the detail of the era of the Buddha. Third, which are of 4 versions, is called *the Albino Crow -the five Buddhas tale type*. This tale type is the combination of the two previous tale types. Considering the motif, it is found that the motifs in each version are different in detail because of the process of oral transmission, literary transmission and the difference in local culture. However, the structure of the versions in each tale type appears to be the same.

Regarding the role of the myth of the five Buddhas in Thai society, there are 4 main roles. First, the myth has the role to explain the rituals : *Yeepeng, Loy Kratong, Lai Rua Fai, Tai Prateep and Tantung*. Second, certain magic spells and amulets are referred to the names of the five Buddhas. Third, the belief of the five Buddhas is related to certain mural paintings, images of the Buddha and the construction the temple. And fourth, the belief in Sri Ariyamettrai, the Future Buddha, has been used and referred to throughout the Thai political history.

Department : Thai

Student's signature : *Anucha Pimsak*

Field of study : Thai

Advisor's signature : *Siraporn Nathalang*

Academic year : 2007

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ศิราพร ณ ถลาง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ครูผู้เอาใจใส่ ช่วยเหลือและเป็นแรงบันดาลใจให้ศิษย์สนใจศึกษาคติชนวิทยา โดยได้ให้ข้อคิด คติในการทำงาน ให้ความรู้และคำแนะนำต่าง ๆ แก่ศิษย์มาโดยตลอด และคอยเตือนให้ศิษย์เอาใจใส่ในวิทยานิพนธ์อยู่เสมอ

กราบขอพระคุณรองศาสตราจารย์สุกัญญา สุธงษา ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ กราบขอพระคุณอาจารย์ ดร.อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล และอาจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ตลอดจนขอกราบขอพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัยด้วยความเมตตา

กราบขอพระคุณรองศาสตราจารย์ กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์ ครูคนแรกที่ทำให้ศิษย์รักและสนใจในวิชาคติชนวิทยา กราบขอพระคุณแม่ครูอ้อมใจ ศีรษะภูมิ ครูภาษาไทยผู้ทำให้ศิษย์รักและเลือกเรียนภาษาไทย

กราบขอพระคุณ อาจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ ผู้ที่ชี้แนะและให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ กราบขอพระคุณอาจารย์อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล ที่ทำให้ความอนุเคราะห์เป็นอย่างดีแก่น้อง ขอขอบคุณคุณราชันย์ เวียงเพิ่ม คุณมารีสา สำลี คุณวสันต์ รัตน โภคา และคุณสิริวิทย์ สุขกันต์ เพื่อนที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขและคอยให้กำลังใจกันเสมอมา ขอขอบคุณคุณพรทิพย์ อินทรพรหม ที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้เสมอมา และกราบขอพระคุณครูบาปรีดา พิมพ์ศักดิ์ พี่ชายที่ให้กำลังใจที่มีค่ายิ่ง

และท้ายที่สุดนี้ขอระลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่มีอาจทดแทนได้ของคุณย่าทอง คิมหันต์ ย่าผู้เป็นยิ่งกว่าพ่อแม่ ผู้ทุ่มเททั้งชีวิตเพื่ออนาคตและการเรียนของหลาน โดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยแม้ในช่วงสุดท้ายของชีวิต ถ้าหากชาติหน้ามีจริงขอให้หลานได้ทดแทนพระคุณอันยิ่งใหญ่นี้ด้วยเถิด

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 สมมุติฐานของการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	7
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ในสังคมไทย.....	14
2.1 เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ในคัมภีร์พุทธศาสนาในประเทศไทย.....	14
2.2 ที่มาของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ในภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย.....	20
2.2.1 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคเหนือ.....	20
2.2.2 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	21
2.2.3 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคกลาง.....	22
2.2.4 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคใต้.....	22
2.3 เรื่องย่อของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์.....	23
2.3.1 เรื่องย่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคเหนือ.....	23
2.3.2 เรื่องย่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	32
2.3.3 เรื่องย่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคกลาง.....	38
2.3.4 เรื่องย่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคใต้.....	47

บทที่	หน้า
3	การวิเคราะห์เนื้อหาและโครงสร้างของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์.....56
3.1	การเปรียบเทียบอนุภาคที่ปรากฏในตำนานพระเจ้าห้าพระองค์สำนวนต่าง ๆ61
3.2	การเปรียบเทียบความแตกต่างในรายละเอียดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์...71
3.3	การวิเคราะห์โครงสร้างของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์.....89
3.3.1	แบบเรื่องกาเหว่า.....90
3.3.2	แบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์.....94
3.3.3	แบบเรื่องกาเหว่า-พระเจ้าห้าพระองค์.....97
4	บทบาทของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ในสังคมไทย.....103
4.1	ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์กับประเพณีพิธีกรรม..... 104
4.1.1	ประเพณียี่เป็ง.....105
4.1.2	ประเพณีลอยกระทง.....117
4.1.3	ประเพณีไหลเรือไฟ.....108
4.1.4	ประเพณีได้ประทีป.....109
4.1.5	ประเพณีทานตุ้ง.....111
4.2	ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์กับไสยศาสตร์.....113
4.2.1	คาถาพระเจ้าห้าพระองค์.....114
4.2.2	ยันต์และเครื่องรางของขลังพระเจ้าห้าพระองค์.....121
4.3	ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์กับศิลปกรรม.....128
4.3.1	จิตรกรรมเกี่ยวกับพระเจ้าห้าพระองค์.....128
4.3.2	ปฏิมากรรมเกี่ยวกับพระเจ้าห้าพระองค์.....130
4.3.3	สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับพระเจ้าห้าพระองค์.....131
4.4	ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์กับการเมืองการปกครอง.....136
5	สรุปและข้อเสนอแนะ.....140
	รายการอ้างอิง.....145
	บรรณานุกรม.....151
	ภาคผนวก.....153
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....160

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1	เปรียบเทียบความต่างในรายละเอียดของอนุภาคในตำนานแต่ละสำนวน.....62
2	รายละเอียดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ แยกตามพระนามพระพุทธเจ้า.....72
	2.1 พระกกุสันธพุทธเจ้า.....72
	2.2 พระโกนาคมนพุทธเจ้า.....74
	2.3 พระกัสสปพุทธเจ้า.....76
	2.4 พระโคตมพุทธเจ้า.....78
	2.5 พระศรีอาริยเมตไตรยพุทธเจ้า.....81
3	โครงสร้างของตำนานในแบบเรื่องกาเหวอก.....91
4	โครงสร้างของตำนานในแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์.....94
5	โครงสร้างของตำนานในแบบเรื่องกาเหวอก-พระเจ้าห้าพระองค์.....98

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ตัวอย่างการฟื้นเชือกเป็นรูปตีนกาใช้ในการทำผางประทับ.....	106
2 ตุ้งที่ใช้ในงานพิธีทางศาสนาของล้านนา.....	112
3 พระเจ้า 5 พระองค์ เนื้อดิน กรุวัดพระศรีมหาธาตุ จ.ลพบุรี.....	123
4 พิมพ์พระเจ้า 5 พระองค์ หลวงพ่อเงิน วัดบางคลาน.....	124
5 ยันต์ นะ พระเจ้า 5 พระองค์ จากพระคัมภีร์นะ 108 พิศดาร.....	125
6 ยันต์พระเจ้าห้าพระองค์ เหรียญหลวงปู่เผือก วัดสาส์โง.....	125
7 ตัวอย่างตะกรุดพระเจ้าห้าพระองค์ทำจากใบลาน.....	126
8 เหรียญหลวงพ่อโสธร ฉะเชิงเทรา หลังยันต์พระเจ้าห้าพระองค์.....	127
9 เมล็ดพระเจ้าห้าพระองค์.....	128
10 แม่กาเผือกในจินตนาการของชาวเวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย.....	130
11 ปฏิมากรรมพระเจ้าห้าพระองค์ ณ โพธิสถานมงคลชัย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ..	131
12 โบสถ์พระเจ้าห้าพระองค์ วัดแคนางบ่ออาราม จังหวัดนครราชสีมา.....	135